

В. І. Довгань
кандидат ветеринарних наук, доцент,
доцент кафедри державного управління та місцевого самоврядування
Хмельницького університету управління та права

УДК 351.779

ІСТОРИЧНИЙ КОНТЕКСТ СТАНОВЛЕННЯ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ У ГАЛУЗІ ВЕТЕРИНАРНОЇ МЕДИЦИНИ

Визначено періоди розвитку державного управління у галузі ветеринарної медицини, проведено детальний аналіз суб'єктно-об'єктних відносин у даній сфері в історичному контексті; систематизовано основні нормативно-правові акти регулювання досліджуваних процесів.

Ключові слова: ветеринарна справа, ветеринарна медицина, державне управління, період, нормативно-правове регулювання.

Ветеринарна справа має особливе народногосподарське, економічне, оборонне та соціальне значення. Її специфіка полягає в тому, що вона безпосередньо пов'язана з багатьма галузями народного господарства: тваринництвом, харчовою та переробною промисловістю, транспортом, торгівлею тваринами і продуктами тваринництва, медициною тощо. Ефективне державне управління в галузі ветеринарної медицини, його організаційна досконалість, раціональне використання кваліфікованих ветеринарних кадрів, дієвість ветеринарних заходів, спрямованих на охорону здоров'я людини і тварин, є однією з вирішальних умов забезпечення основних конституційних прав громадян України, і перш за все, їхнього права на життя і здоров'я.

Сьогодні законодавство незалежної України переживає системну трансформацію, відбуваються зміни в системі державного управління і в тому числі в галузі ветеринарної медицини. Сформувати ж досконалий апарат державного управління та створити надійне ветеринарне законодавство неможливо без всебічного врахування величезного досвіду законодавчого забезпечення ветеринарної справи в Україні на різних етапах її історичного розвитку. Виняткова важливість ветеринарної галузі в Україні, необхідність ефективного державного управління ветеринарною справою, забезпечення її досконалим законодавством та відсутність комплексних наукових праць з питань історії розвитку державного управління в галузі ветеринарної медицини України — це ті обставини, які, перш за все, й визначають актуальність теми даної статті.

Науково-теоретичною основою для проведення дослідження послужили праці таких учених, як: М. О. Дурсунов, І. Н. Нікітін, В. І. Калугін, М. П. Синьківський, С. Р. Дідовець та ін., праці яких тією чи іншою мірою торкались окремих аспектів історії і практики державного управління ветеринарною справою.

Проте існуючі наукові дослідження у даній сфері є достатньо розрізненими та не надають однозначної інформації щодо генезису державного управління в галузі ветеринарної медицини в Україні.

Для вирішення проблемних питань дослідження вважаємо за необхідне виконати наступні завдання: визначити етапи становлення державного управління в галузі ветеринарної медицини, дослідити генезис державного управління за визначеними етапами.

Аналіз праць багатьох науковців у сфері управління ветеринарною справою на теренах України дозволяє нам систематизувати її та визначити основні періоди становлення державного управління в галузі ветеринарної медицини (табл. 1).

Таблиця 1.

Періодизація державного управління в галузі ветеринарної медицини

Назва періоду	Хронологічна періодизація	Основні законодавчі акти державного управління ветеринарною справою	Органи державного управління ветеринарною справою	
Період Київської Русі	XI–XV ст.	“Руська правда”	4 Органи державного управління як такі відсутні, проте з явилися перші державні посади князівських конюхів, пастухів та вівчарів	
Період царства Московського та Російської імперії	1072 р.	“Правда Ярославичів”	1496 р.	
	1560 р.	“Домострой”	1620 р.	
	1730 р.	Указ “Про заходи пересортоги від падежу худоби”	1705 р.	
	1745 р.	Указ “Про заборону ввезення в Росію худоби і різного м’яса з Голландії та інших місць у зв’язку з падежем худоби”	1707 р.	
	1761 р.	Указ “Про борючу падежем худоби”	1724 рр.	
	1763 р.	“Збірник різних найкращих настанов і запобіжних засобів від падежу худоби, виданий на користь сільських жителів”	1725 — 1762 рр.	
	1764 р.	Указ “Про правила лікування хворої худоби: про поліцейські заходи в цьому випадку”	1763 р.	
	1817 р.	Урядова постанова “Збірник законів з поліцейської частини”	XIX ст.	
	1832 р.	“Збірника законів Російської імперії” розділ “Про заходи щодо профілактики падежу худоби”	1861 р.	
	1837 р.	Правила про обов’язкову ізоляцію хворих тварин з ознаками заразних хвороб	1868 р.	
	1845 р.	Статут ветеринарної поліції	1901 р.	
	Радянський період	1917–1991 рр.	Декрет “Про племінне тваринництво”	1910 р.
		1918 р.	Декрет “Про об’єднання управління ветеринарною частиною у Республіці”	1918 р.
1919 р.		Декрет “Про облік і мобілізацію спеціалістів сільського господарства”	1918 р.	
1920 р.		Постанова “Про поряток притягнення різних спеціалістів, які мають звання ветеринарного лікаря і фельдшера, до роботи за спеціальністю”	1921 р.	
1920 р.		Постанова “Про прискорення виліску ветеринарних лікарів”	1930 р.	
1921 р.		Постанова “Про управління військовою ветеринарією”	1931 р.	
1923 р.		Ветеринарний статут	1934 р.	
1931 р.		Постанова “Про реорганізацію ветеринарної справи в СРСР”	1936 р.	
			Медична колегія Правительствуючого сенату	
			Медичний департамент Міністерства внутрішніх справ	
		Особливий комітет Міністерства внутрішніх справ		
		Ветеринарний комітет і Ветеринарне відлення		
		Ветеринарне управління		
		Ветеринарний комітет Міністерства внутрішніх справ		
		Ветеринарне управління армії		
		Центральний ветеринарний відділ при Народному комісаріаті внутрішніх справ,		
		Головний військово-ветеринарний комітет		
		Колегія військово-ветеринарного управління армії		
		Центральне ветеринарне управління Народному РСФРР		
		Ветеринарне управління при Наркоматі		
		Головне ветеринарне управління Народному РСФСР		
		Ветеринарне управління Народному РСФСР		
		Веселозна ветеринарна інспекція при Голосвавторі Народному РСФСР		

Продовження таблиці 1.

1933 р.	Постанова "Про організацію ветеринарної справи"	1935 р.	Головне управління ветеринарної Міністерства сільського господарства СРСР
1936 р.	Ветеринарний статут СРСР	1939 р.	Державна інспекція з ветеринарії
1940 р.	Положення "Про єдину зоотехнічно-ветеринарну дільницю і ветеринарно-зоотехнічний пункт"	1961 р.	Управління ветеринарної Міністерства сільського господарства СРСР
1951 р.	Ветеринарний статут СРСР	1963 р.	Головне управління ветеринарії з Державною ветеринарною інспекцією
1963 р.	Постанова "Про поліпшення ветеринарної справи і посилення державного ветеринарного контролю в країні"	1970 р.	Головне управління ветеринарії з Державною ветеринарною інспекцією Міністерства сільського господарства УРСР
1967 р.	Ветеринарний статут СРСР	1986 р.	Головне ветеринарне управління при Державному агропромислового комітеті СРСР
1991 р. — наш час	Закон України "Про ветеринарну медицину"	1992 р.	Ветеринарний відділ з державною ветеринарною інспекцією
Період незалежності	Закон України "Про внесення змін до Закону України "Про ветеринарну медицину"	1996 р.	Головне управління ветеринарної медицини з державною ветеринарною інспекцією Міністерства сільського господарства і продовольства України
	Нова редакція Закону України "Про ветеринарну медицину"	2001 р.	Державний департамент ветеринарної медицини
		2007 р.	Державний комітет ветеринарної медицини
		2011 р.	Державна ветеринарна та фітосанітарна служба України

Примітка. Складено автором

На нашу думку, доцільно визначити чотири основні етапи становлення державного управління у сфері ветеринарії: період Київської Русі; період царства Московського та Російської імперії, радянський період та період незалежності. Розглянемо кожен з цих етапів більш детально.

Період Київської Русі. Даний період характеризується зародженням державного управління в галузі ветеринарної медицини, появою перших державних посад ветеринарних лікарів.

Аналіз матеріалів Повного зібрання руських літописів та інших рукописних творів XI-XIV ст.ст. свідчить, що в цей період на Русі була відома заразність і деякі способи передачі окремих інфекційних хвороб від домашніх тварин людині (наприклад, сказ, сибірка).

В XI-XIII ст.ст. у князівствах Русі у галузі медичних і ветеринарних знань були поширені елементарні основи гігієни людини і домашніх тварин (зоогігієна). Піклування про догляд, годівлю, утримання і відтворення різних видів сільськогосподарських тварин, а також охорона їх здоров'я були одним з першочергових життєво важливих завдань.

Організована державна ветеринарна служба починається з Київської Русі (хоча вона, напевно, була й у наших далеких предків). У зведенні юридичних норм Київської Русі “Руська Правда” (XI ст.) та його продовженні “Правда Ярославичів” юридично узаконюються ветеринарні фахові спеціальності — князівські конюхи, пастухи та вівчарі. У стародавньому рукописному творі “Ізборник Святослава” (1073 р., 1076 р.) велика увага приділяється харчуванню людини. У цьому poradнику не рекомендувалося споживати в їжу молоко корів, що містить кров або гній.

В період воєн і в мирний час особливу увагу звертали на повноцінну годівлю, чистоту шкірного покриву грив, копит коней, тобто коні постійно були оточені піклуванням з боку воїнів. Кінь був супутником і другом вершника. Після монголо-татарської навали в XIII ст. на землі України-Руси приходять страшний економічний занепад. Ці землі на цілі століття захопили іноземні загарбники.

Період царства Московського та Російської імперії. Цей період характеризується значним розвитком ветеринарного законодавства та появою перших органів державного управління ветеринарною справою.

В подальшому ветеринарна справа в Україні розвивається як невід'ємна частина ветеринарної справи Російської держави (з 2-ї половини XVII ст.). У цей час у Москві функціонував Конюший приказ, тобто відомство, у веденні якого спочатку було обслуговування царського придворного господарства, а пізніше і піклування про задоволення потреб армії (верхові, артилерійські, обозні та ін.).

У XVII ст. у державних конюшнях були створені спеціальні лікувальні “кінські аптеки”. В конюшнях-ізоляторах утримували і лікували хворих коней з різними захворюваннями як заразного, так і незаразного характеру.

Особливою популярністю у галузі гігієни, зоогігієни і санітарії користувалася на той час зведення настанов “Домострой” (1560), написане за розпорядженням царя Івана IV священиком Сильвестром.

У 1620 р. був створений Аптекарьський приказ. Це був вищий адміністративний орган, у якому зосереджувалося управління всіма медичними справами.

Саме в XVII ст. було видано низку перших законодавчих актів з боротьби з епізоотіями, а також із загальних ветеринарно-санітарних питань.

Подальшого розвитку ветеринарія в Росії набула за Петра I, який у 1715 р. видав указ про відкриття трьох спеціальних ветеринарних шкіл — у Москві, Петербурзі та Лубнах [1, с. 5].

Петро I приділяв велику увагу розвитку ветеринарії, називаючи її “доброю коновальною наукою”. Протягом 1713-1722 років він видав низку указів про ветеринарно-санітарний передзабійний огляд худоби і про післязабійний огляд м'яса. В 1705 р. за указом Петра I Конюший приказ був реорганізований в Головну двірцеву конюшу канцелярію, Аптекарьський приказ — в Аптекарьську канцелярію (1707-1724), потім — у Медичну канцелярію (1725-1762), а ще пізніше — у Медичну колегію Правительствующого сенату (з 1763).

А в сенатському указі “Про боротьбу з падежем худоби” від 6 липня 1761 р., зокрема, було сказано: “Чималий падіж коней і худоби більше від того відбувається, що полеглу худобу у віддалених місцях від житла з перестороги не заривають у ями, а залишають в лісах і на полях, від чого на цій полеглий худобі з’являються мухи, які, кусаючи і здорову худобу, тим ядом заражають, від чого вона вмирає, та й людям від укусу таких мух трапляються деякі хвороби” [2, с. 33].

Початок вищій ветеринарній освіті в Росії було покладено в 1805 р., коли в Московському університеті, а пізніше у ряді інших університетів почалося викладання ветеринарних дисциплін.

Протягом XIX ст. ветеринарією і майже всією ветеринарною справою у країні керував Медичний департамент Міністерства внутрішніх справ, а в губерніях — губернські лікарні управ, які очолювали медичні інспектори.

З червня 1837 р. Міністерство внутрішніх справ Росії видало Правила про обов’язкову ізоляцію хворих тварин з ознаками заразних хвороб, які, зокрема, вимагали заривати в землю полеглих тварин.

У 1845 р. був виданий Статут ветеринарної поліції або Правила для запобігання і припинення поширення заразних хвороб домашніх тварин.

У пореформену епоху — з 1861 р. і до кінця XIX ст. — у Росії не було єдиної ветеринарної служби. Багато ветеринарних лікарів і фельдшерів працювало в різних відомствах. У країні не було і єдиного керівного ветеринарного органу. Після скасування кріпосного права при Міністерстві внутрішніх справ існував Особливий комітет для поліпшення ветеринарної частини і вжиття заходів щодо припинення падежу худоби в імперії. У 1868 р. у складі Медичного департаменту Міністерства внутрішніх справ були утворені дорадчий Ветеринарний комітет і Ветеринарне відділення як адміністративний орган.

У 1864 р. в Росії було запроваджено земське самоврядування, що в подальшому поклало початок діяльності земської ветеринарії. Земська ветеринарія зробила значний внесок у боротьбу з заразними хворобами, особливо з чумою. У губерніях і областях організовано ветеринарні підвідділи при губернських та обласних земельних відділах.

У 1889 р. Ветеринарне відділення було відокремлене від Медичного департаменту і підпорядковане голові Ветеринарного комітету (на правах директора департаменту). Ці дві установи було об’єднано у Ветеринарне управління, але законодавчо це було закріплено тільки в 1901 р.

У 1910 р. Військово-ветеринарний відділ Головного військово-медичного управління був перетворений на Ветеринарне управління армії з безпосереднім підпорядкуванням міністру, тобто військова ветеринарна медицина відокремилася від медичної лише на початку XX ст.

До кола обов’язків урядової ветеринарії входила інспекторська робота в губерніях, галузях і зонах діяльності ветеринарних установ. Разом з тим урядова ветеринарія не мала керівного впливу на розбудову ветеринарної справи у країні. Чинники Ветеринарного управління Міністерства внутрішніх справ Росії і губернських управлінь займалися переважно бюрократичною канцелярською роботою і не приділяли належної уваги заходам боротьби з заразними хворобами тварин.

Радянський період. Закладені на початку становлення радянської ветеринарії основи ветеринарної справи стали передумовою до перебудови організації ветеринарного обслуговування тваринництва, що швидко розвивалося в період колективізації сільського господарства і радгоспного будівництва.

У 1918 році в Росії був організований Центральний ветеринарний відділ при Народному комісаріаті внутрішніх справ, а також Головний військово-ветеринарний комітет. Останній з травня 1918 р. був реорганізований у Колегію військово-ветеринарного управління армії, до якої входили виборні члени Головної військово-ветеринарної ради і головного військово-ветеринарного комітету.

Для впорядкування обліку і раціонального використання у народному господарстві країни ветеринарних лікарів і фельдшерів було видано такі декрети і постанови: “Про

облік і мобілізацію спеціалістів сільського господарства” від 25 січня 1919 р.; “Про порядок притягнення різних спеціалістів, які мають звання ветеринарного лікаря і фельдшера, до робіт за спеціальністю” від 9 червня 1920 р.; “Про прискорення випуску ветеринарних лікарів” від 23 червня 1920 р. [1, с. 6].

У травні 1921 р. Центральний ветеринарний відділ було реорганізовано у Центральне ветеринарне управління Наркомзему РСФРР. 2 серпня 1921 р. Рада праці і оборони РСФРР ухвалила спеціальну постанову “Про управління військової ветеринарії”.

На початку 1930-х років набули розвитку ветеринарні служби Народних комісаріатів радгоспів, м'ясної і молочної промисловості, лісової промисловості, на транспорті і в ряді інших галузей народного господарства [3, с. 320].

На початку 1930-х років стали створюватися ветеринарні служби народних комісаріатів радгоспів, м'ясної і молочної промисловості, лісової промисловості, на транспорті і в ряді інших галузей народного господарства. Одночасно проводилася робота з удосконалення й посилення керівництва ветеринарною справою, починаючи з низової адміністративної ланки (району, міста) і завершуючи ветеринарною службою країни [1, с. 122].

11 січня 1930 р. Раднарком СРСР прийняв постанову “Про створення Ветеринарного управління при Наркомат” [4, с. 103]. Постановою “Про організацію ветеринарної справи” (2 листопада 1933 р.) Раднарком СРСР визначив функції державної ветеринарії і поклав на Народний комісаріат землеробства СРСР і його Головне ветеринарне управління обов'язок планувати ветеринарні заходи, розробляти загальні положення ветеринарного законодавства, контролювати ветеринарно-санітарні заходи. Наркомзему СРСР доручалося також керувати науково-дослідними ветеринарними установами, виробляти і розподіляти предмети ветеринарного постачання, вести ветеринарну статистику, облік, підготовку і розподіл ветеринарних кадрів. Постанова зобов'язувала всі відомства, що мали свою ветеринарну мережу, виконувати директиви Наркомзему Союзу РСР щодо регулювання ветеринарної справи [1, с. 122].

У складних умовах радгоспного будівництва Ветеринарне управління разом з ученими і ветеринарною громадськістю вживало заходів боротьби з хворобами тварин, вимагало налагодження ветеринарного і санітарного порядку на фермах, знаходило нові форми організації боротьби з епізоотіями. Так, у лютому 1930 р. при Наркомземі СРСР було організоване спеціальне госпрозрахункове акціонерне об'єднання по боротьбі з епізоотіями — “ВЕТЕПО”. Його пайовиками були НКЗС СРСР, трести радгоспів “Скотар”, “Свинар”, “Вівчар” та ін. АО “ВЕТЕПО” на той час було значною ветеринарною протиепізоотичною організацією, яка проводила роботу в колгоспах, радгоспах та одноосібних господарствах за договорами із земельними, радгоспними й іншими організаціями [4, с. 104].

У перші роки колективізації, як зазначалося раніше, епізоотичний стан тваринництва погіршився. ЦК ВКП(б) і Уряд СРСР вжили додаткових заходів для поліпшення стану тваринництва. 3 квітня 1931 р. було прийнято постанову Ради Праці і Оборони СРСР за № 138 “Про реорганізацію ветеринарної справи в СРСР”. Цією постановою Наркомзему СРСР пропонувалось забезпечити ветеринарне обслуговування колгоспів, радгоспів і споживчої кооперації, а також посилити роботу науково-дослідних і виробничих ветеринарних закладів, організувати ветеринарно-санітарні загони по боротьбі з епізоотіями і передати транспортну ветеринарну мережу до відання Народного комісаріату шляхів сполучення [5, с. 5].

2 серпня 1931 р. було прийнято постанову ЦК ВКП(б) і колегії Народного комісаріату робітничо-селянської інспекції “Про стан ветеринарної справи і боротьби з епізоотіями” [4, с. 115].

Становлення і розвиток колгоспного і радгоспного тваринництва, боротьба за збереження тварин від захворювань і загибелі викрили на початку 1930-х років суттєві недоліки в ветеринарному обслуговуванні колгоспних і радгоспних ферм і недотримання в господарствах ветеринарно-санітарних правил. Традиційні форми і методи ветеринарної

роботи змінювалися повільно, не були відрегульовані в правовому відношенні багато організаційних питань ветеринарії. 2 листопада 1933 р. РНК СРСР прийняла постанову “Про організацію ветеринарної справи” [6, с. 154].

Постанова ЦВК і Раднаркому № 744 від 4 квітня 1934 р. мала на меті реорганізацію системи Наркомзему СРСР, відповідно до якої в Україні було створено ветеринарне управління Наркомзему УРСР [1, с. 140].

Головне ветеринарне управління Наркомзему СРСР вживало заходів до розширення ветеринарної мережі ветзакладів, а також до організації широких дій з оздоровлення тваринництва від різних хвороб, одночасно розробляло нові інструкції і плани заходів із ліквідації епізоотій. Відповідно до Ветеринарного статуту СРСР 1936 р., було затверджено положення про Всесоюзну ветеринарну інспекцію при Головветупрі Наркомзему СРСР [4, с. 148].

Наркомзем СРСР у березні 1940 р. визначив порядок організації зоотехнічно-ветеринарної мережі і затвердив положення “Про єдину зоотехнічно-ветеринарну дільницю і ветеринарно-зоотехнічний пункт” [7, с. 506].

Кількість ветеринарних дільниць і пунктів до 1940 р. зросла до 21,2 тис., їхній радіус обслуговування скоротився в сім разів у порівнянні з дореволюційним часом. Відповідно до ухвали Економради РНК СРСР (1940 р.), шляхом об’єднання лікарських дільниць і пунктів, фельдшерів із зоотехнічними пунктами було організовано так звану **ЄДИНУ ЗООТЕХНІЧНО-ветеринарну мережу**, що існувала до 1953 р. [7, с. 507].

У березні 1946 р. Головне ветеринарне управління Наркомзему СРСР було передане до знов створеного Міністерства тваринництва, а в лютому 1947 р. — до Міністерства сільського господарства СРСР, де в його Головному управлінні тваринництва було організоване Ветеринарне управління. Такі зміни у підпорядкуванні ветеринарного управління відбувалися й в Україні. У березні 1955 р. Ветеринарне управління Головного управління тваринництва Міністерства сільського господарства СРСР було реорганізоване в самостійне Головне управління ветеринарії Міністерства сільського господарства СРСР [1, с. 155].

Із 1953 до 1958 р. ветеринарне обслуговування колгоспів було покладене на МТС, а радгоспів — на ветеринарних фахівців господарств. Державна ветеринарна мережа ветеринарних дільниць також була підпорядкована МТС [8, с. 30].

Державна ветеринарія в той час охоплювала багато галузей народного господарства: тваринництво, транспорт, торгівлю, харчову, хімічну, біологічну промисловість тощо. Як державна служба вона функціонувала у всіх адміністративних районах УРСР, у містах, робітничих селищах і у всіх великих сільських населених пунктах [9, с. 114].

Функції Міністерства сільського господарства УРСР щодо організації ветеринарної справи в Україні були підпорядковані Міністерству сільського господарства СРСР, яке виконувало через своє Головне управління ветеринарії функції, визначені Ветеринарним статутом [10, с. 443].

Головне управління ветеринарії Міністерства сільського господарства СРСР як найвищий керівний ветеринарний орган у Радянському Союзі ніс відповідальність за організацію всієї ветеринарної справи в країні. На нього покладался контроль над виконанням усіма державними, кооперативними, господарськими організаціями і посадовцями вимог Ветеринарного статуту СРСР і видаваних Міністерством сільського господарства СРСР наказів і інструкцій з ветеринарії [10, с. 445]. У межах УРСР основним органом організації ветеринарної справи було Ветеринарне управління.

Вітчизняна ветеринарна наука знайшла нові шляхи для вирішення багатьох практичних завдань, запропонувала сотні ефективних профілактичних і лікувальних препаратів, багато нових методів боротьби з хворобами тварин. Великих успіхів учені досягли в розробці теоретичних основ різних розділів ветеринарної науки. Важливі досягнення українських фізіологів, зоогігієністів, мікробіологів, епізоотологів, гельмінтологів, протозоологів, терапевтів, фармакологів і представників інших ветеринарних наук були покладені в основу практичних заходів [11, с. 334].

Практично ветеринарною справою в Україні керувало Головне управління ветеринарії Міністерства сільського господарства СРСР, у віданні якого у 1950-х роках знаходилася значна мережа установ [9, с. 56].

Велике значення в 1960-ті роки мала постанова Ради Міністрів СРСР від 27 вересня 1963 р. “Про поліпшення ветеринарної справи і посилення державного ветеринарного контролю в країні” [12, с. 521]. Вона сприяла поліпшенню ветеринарно-санітарного стану тваринництва, а також підприємств, що займалися забоем тварин і переробкою продуктів і сировини тваринного походження. Необхідність підвищення дієвості ветеринарного контролю вимагала відновлення санкцій за порушення ветеринарно-санітарних правил. Президія Верховної Ради СРСР указом від 11 листопада 1963 р. надала органам державного нагляду право накладення штрафів в адміністративному порядку за порушення карантинних та інших ветеринарно-санітарних правил, що знайшло відображення у Ветеринарному статуті [10, с. 68].

Наприкінці 1970-х — на початку 1980-х років керівництво ветеринарною службою в Українській РСР здійснювало Головне управління ветеринарії з Державною ветеринарною інспекцією Міністерства сільського господарства УРСР [10, с. 12].

Отже, в цілому організаційне забезпечення ветеринарної діяльності в умовах централізації влади здійснювалося рішеннями Міністерства сільського господарства СРСР. Ветеринарне законодавство, яке включало Ветеринарний статут СРСР, інші урядові акти і положення, інструкції, настанови і правила з питань ветеринарії, що видавалися Міністерством сільського господарства СРСР, становили юридичну основу ветеринарної справи в країні. Збірник не містив розділів, які б не мали прямого відношення до ветеринарного законодавства (оплата і охорона праці, пенсійне забезпечення, матеріально-правові та інші питання законодавства з праці). До видання спеціального довідника з цих питань читачі могли керуватися відповідними матеріалами, опублікованими у збірниках 1959 і 1962 років. Тільки з організації ветеринарної справи у збірнику містилося 75 нормативних актів у вигляді положень, типових положень, інструкцій [10, с. 512].

Із початку 1980-х років продовольче забезпечення населення країни стало різко погіршуватися. Державна система торгівлі не могла забезпечити необхідним все населення в умовах загального дефіциту продовольства. Більшість продуктів харчування населення стало закупляти на колгоспних ринках. Тому 13 червня 1985 р. Міністерство сільського господарства СРСР з метою здійснення ветеринарно-санітарної експертизи м'яса, м'ясопродуктів, молока, молокопродуктів, риби, грибів та інших харчових продуктів, які надходили для продажу на ринок, а також організації заходів по попередженню поширення заразних хвороб тварин через продукти затвердило типові положення про лабораторії ветеринарно-санітарної експертизи на колгоспних ринках [10, с. 95]. У тому ж році, 20 травня, Міністерство сільського господарства СРСР типовим положенням визначило завдання і функції міських (у містах обласного, крайового і республіканського підпорядкування) станцій по боротьбі з хворобами тварин, а також дільничної ветеринарної лікарні у місті [10, с. 282].

У 1986 р. відбулися зміни в організаційній структурі ветеринарної служби. Вищезазначеним Положенням Головне ветеринарне управління від 21 липня 1986 р. стало підпорядковуватися Державному агропромислому комітету СРСР.

Здійснений ретельний аналіз ветеринарного законодавства свідчить про те, що законодавча база була цілком достатньою для забезпечення ефективного функціонування всіх складових ветеринарної справи.

Період незалежності. 25 червня 1992 р. вперше в нашій державі Верховною Радою України було прийнято Закон України “Про ветеринарну медицину”, який визначає загальні правові, організаційні та фінансові основи ветеринарної медицини. При створенні в 1992 році державної адміністрації, в її структуру перейшов ветеринарний відділ з державною ветеринарною інспекцією.

5 грудня 1996 р. Верховна Рада України постановила ввести в дію закони України: Про внесення змін до Закону України “Про ветеринарну медицину” та “Про відповідальність підприємств, установ та організацій за порушення законодавства про ветеринарну

медицину”. У відповідності до закону відділ реорганізовано в Головне управління ветеринарної медицини з державною ветеринарною інспекцією Міністерства сільського господарства і продовольства України. Головне управління очолював начальник — Головний державний інспектор ветеринарної медицини України, який призначається на посаду Кабінетом Міністрів України.

Відповідно до закону керівництво ветеринарною медициною в областях, АР Крим, містах Києві та Севастополі здійснюють відповідні обласні, АР Крим, Київське та Севастопольське міські управління ветеринарної медицини. Обласні та АРК, міські управління очолюють начальники, які призначаються на посаду Головним управлінням ветеринарної медицини з державною ветеринарною інспекцією за погодженням з органами місцевої влади.

З метою визначення загальних, організаційних, правових та фінансових засад функціонування служби ветеринарної медицини, вимог щодо ветеринарно-санітарної якості і безпеки продукції тваринного і рослинного походження, охорони довкілля, а також повноважень державних органів, прав і обов’язків юридичних і фізичних осіб у забезпечення ветеринарного і епізоотичного благополуччя, виникла необхідність до внесення змін до чинного законодавства.

15 листопада 2001 року був прийнятий Закон “Про ветеринарну медицину”, в якому державним органом управління в галузі ветеринарної медицини визначено Державний департамент ветеринарної медицини; створено вертикаль територіальних органів управління ветеринарною справою.

У структуру служби ветеринарної медицини області, увійшли районні і міські управління, а також районні і міські лікарні ветеринарної медицини, обласні та районні державні лабораторії ветеринарної медицини, лабораторії ветеринарно-санітарної експертизи. На місцях діють дільничні лікарні, дільниці і пункти ветеринарної медицини. Постановою Кабінету Міністрів України від 30 серпня 2007 р. № 1075 “питання Державного департаменту ветеринарної медицини” Державний департамент ветеринарної медицини реорганізовано в Державний комітет ветеринарної медицини — центральний орган виконавчої влади, відповідно в областях обласні управління ветеринарної медицини реорганізовані в Головні управління ветеринарної медицини в областях АРК, містах Київ та Севастополь.

Відповідно до Указу Президента України від 09.12.2010 р. № 1085/2010 “Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади” утворено Державну ветеринарну та фітосанітарну службу України, шляхом реорганізації Державного комітету ветеринарної медицини України, та покладено на цю службу функції з реалізації державної політики у сфері ветеринарної медицини, охорони прав на сорти рослин, карантину рослин.

Таким чином, організаційне забезпечення ветеринарної справи протягом досліджуваного періоду, порядок організації протиепізоотичних заходів, ветеринарно-санітарного нагляду та інших заходів здійснювалися на основі розробленої законодавчої бази, відповідних нормативних документів, що видавалися на їх розвиток, а також спеціальних постанов урядів, рішень яких мали обов’язковий характер на всій території країни.

У діяльності державних органів, які брали активну участь у розвитку ветеринарної справи в країні, можна виділити такі основні напрями:

- 1) розробка основ ветеринарного законодавства;
- 2) здійснення заходів щодо збільшення чисельності ветеринарних фахівців;
- 3) розширення мережі ветеринарних установ, зміцнення матеріально-технічної бази ветеринарної служби і вдосконалення форм ветеринарного обслуговування тваринництва;
- 4) поліпшення керівництва ветеринарною справою;
- 5) розвиток науки;
- 6) підвищення ефективності протиепізоотичних, лікувальних і ветеринарно-санітарних заходів.

Здійснений історичний і соціокультурний аналіз досліджуваного предмета свідчить, що становлення державного управління в галузі ветеринарної медицини в Україні відбувалося протягом тривалого періоду і було пов'язане з епізоотичним станом, суспільно-економічними, політичними та соціокультурними змінами, розвитком ветеринарної справи, міжнародним співробітництвом тощо.

Список використаних джерел

1. Дідовець, С. Р. Організація і планування ветеринарної справи [Текст] : [навч. посіб.] / С. Р. Дідовець. — К. : Вища шк., 1980. — 287 с.
2. Никитин, И. Н. История ветеринарии [Текст] / И. Н. Никитин, В. И. Калугин. — М. : Агропромиздат, 1988. — 191 с.
3. Гинзбург, А. Г. Организация ветеринарного дела в СССР [Текст] / А. Г. Гинзбург, А. Д. Иванов. — [2-е изд., перераб. и испр.]. — М. : Колос, 1970. — 408 с.
4. Руководители и организаторы ветеринарной службы в СССР (1901-1983 гг.) [Текст] / [сост. Ю. Н. Голощапов]. — М., 1984. — 155 с.
5. Бондаренко, Г. Ф. Організація ветеринарної справи [Текст] / Г. Ф. Бондаренко, С. Р. Дідовець. — К. : Вища шк., 1972. — 168 с.
6. Сборник инструкций, указаний и наставлений по ветеринарии [Текст]. — К. : Гос. изд-во с.-х. лит. Украинской ССР, 1955. — 212 с.
7. Ветеринарное законодательство: сб. действующих инструкций, правил и положений [Текст] [сост. А. А. Поляков, А. И. Лактионов] / под ред. А. М. Лактионова. — [4-е изд., перераб. и доп.]. — М. : Гос. изд-во колхоз. и совхоз. лит., 1947. — 784 с.
8. Малинин, К. М. Достижения и задачи ветеринарной службы на селе [Текст] / К. М. Малинин. — М. : Изд-во МСХ РСФСР, 1957. — 32 с.
9. Что нужно знать о Ветеринарном уставе СССР [Текст] / [под общ. ред. нач. Гл. упр. ветеринарии МСХ СССР А. Д. Третьякова]. — М. : Колос, 1970. — 152 с.
10. Ветеринарное законодательство: Ветеринарный устав Союза ССР: положения, указания, инструкции, наставления и правила по ветеринарному делу [Текст] / под общ. ред. А. Д. Третьякова. — М. : Колос, 1972. — Т. 1. — 696 с.
11. Служение ветеринарной науке: страницы истории ИЭКВМ (1922-2001 гг.) [Текст]. — Ч. 2 / под ред. П. П. Фукс, А. Н. Головки. — Х. : Золотые страницы, 2001. — 364 с.
12. Об улучшении ветеринарного дела и усилении ветеринарного контроля в стране : постановление правительства СССР № 1020 от 27.09.1963 г. [Текст] // Собрание постановлений правительства СССР. — 1963. — № 13-22 (18). — Ст. 521-529.

*Рекомендовано до друку кафедрою державного управління та місцевого самоврядування
Хмельницького університету управління та права
(протокол № 7 від 1 квітня 2011 року)*

Надійшла до редакції 14.04.2011

Довгань В. И. Исторический контекст становления государственного управления в сфере ветеринарной медицины

Определены периоды развития государственного управления в отрасли ветеринарной медицины, проведён детальный анализ субъектно-объектных отношений в данной отрасли в историческом контексте; систематизированы основные нормативно-правовые акты регулирования исследуемых процессов.

Ключевые слова: ветеринарное дело, ветеринарная медицина, государственное управление, период, нормативно-правовое регулирование.

Dovhan, V. I. Historical Context of the State Administration Formation in the Sector of Veterinary Medicine

The periods of state administration evolution in the sector of veterinary medicine are defined in the article. The detailed analysis of subject-object relations in this field in the historical context is done. The base normative legal acts of regulating the studied processes are classified.

Key words: veterinary business, veterinary medicine, state administration, period, normative legal regulation.

